

શ્રી યશોવિજયજી

જૈન ગ્રંથમાળા

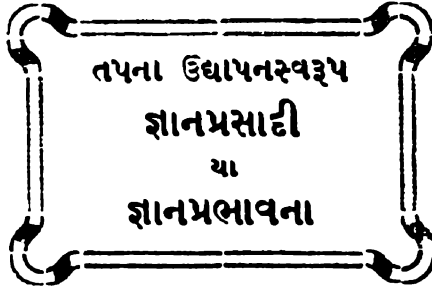
1178

દાદાસાહેબ, ભાવનગર.

ફોન : ૦૨૭૮-૨૪૨૫૩૨૨

૩૦૦૪૮૪૬

શ્રીજીવનની વિકાસ-દિશા

આ ચોપડી મળવાનું ઠેકાણું:—

કેશવલાલ મંગળચંદ શાહ

૬૦ ગોળપીઠા,

હરહરવાળા બિલ્ડિંગ-નં. ૧૧

રૂમ નં. ૧૦૧

મુંબઈ નં. ૪

1178

શ્રીજીવનની વિકાસ-દિશા

લેખક :—

ન્યાયવિશારદ—ન્યાયતીર્થ
સુનિબંધારાજ શ્રીન્યાયવિજયજી

પ્રકાશક :—

પાટણુનિવાસી
કેશવલાલ મંગળચંદ શાહ
મુંબઈ

વીર મં. ૨૪૬૦]

આશ્વિનપૂર્ણિમા

[વિક્રમ સં. ૧૯૯૦]

પ્રતિ ૧૦૦૦

પાટણુનિવાસી શ્રીયુત કેશવલાલ મંગળચંદ
શાહના ભાઈ શ્રી રમણલાલની ધર્મપત્ની
શ્રીમતી ચન્દ્રાવતીના
તપના ઉઘાપન

તરીકે

આ જ્ઞાનપ્રસાદી
લેટ ધરાય છે.

મુદ્રક :

અંબાલાલ વિઠ્ઠલભાઈ ઠક્કર
લુહાણામિત્ર સ્ટીમ પ્રિં. પ્રેસ,
વડોદરા. તા. ૨૧-૧૦-૧૯૩૪

ભૂમિકા

પાટણના મુપ્રસિદ્ધ મુધારક અને શાસ્ત્રાભ્યાસી મુશ્રાવક શ્રી. કેશવલાલ મંગળચંદ શાહના ભાઈ શ્રીરમણલાલની ધર્મ-પત્ની શ્રીમતી ચન્દ્રાવતીએ આ વર્ષના પર્યુષણમાં પાંચ ઉપવાસની તપસ્યા કરેલી. તેનું ઉદ્ધાપન કરવાનો વિચાર કેશવલાલભાઈને થઈ આવતાં, એ ઉદ્ધાપન, આત્મહિતની ભાવનાને પ્રેરક અને સદ્બોધદાયક એવી જ્ઞાનપ્રસાદી પીરસવા-રૂપ થવું જોઈએ એવું સ્ફુરણ તેમના સંસ્કારી અને શિક્ષિત મગજમાં થયું. અને એ વાત તેમણે મારી આગળ પ્રગટ કરી. અને મને તે વિષે લાખી આપવાનું કહ્યું. એટલે મેં આ લખ્યું.

તપનો ઉદ્દેશ શુદ્ધિ છે. તપ શુદ્ધિ માટે છે. કેની શુદ્ધિ? અન્તઃકરણની શુદ્ધિ, વિચારની શુદ્ધિ, ભાવનાની શુદ્ધિ, આચરણની શુદ્ધિ. આ જ, તપનો મુખ્ય હેતુ છે.

આપણે ઇશ્વરપ્રાર્થનામાં પણ એજ માંગીએ છીએ કે:-

“ અસતો માં સદ્ ગમય ! તમસો માં જ્યોતિર્ગમય ! ”

અર્થાત્-હે પરમાત્મન્ ! મને અસતમાંથી સતમાં લઈ જા ! અન્ધકારમાંથી મને પ્રકાશમાં લઈ જા !

આમ પ્રકાશની માંગણી પ્રભુની આગળ કરાય છે. પ્રકાશ મળતાં રસ્તો સરળ થાય. ‘ જોધિ ’ એટલે પણ પ્રકાશ જ.

તપથી આપણે એજ પ્રકાશ મેળવવા ઇચ્છીએ છીએ. આપણાં અજ્ઞાન, લહેમ, અન્ધશ્રદ્ધાને આપણે તપથી દૂર કરવા માંગીએ છીએ. અને આપણા વિચાર તથા આચારની શુદ્ધિ કરવા ધારીએ છીએ. આટલા માટે જ તપ છે. અને એની સિદ્ધિમાં જ તપની સફલતા છે. અન્યથા તપ એક “લાંઘણ” જ બની જાય.

શાસ્ત્રકારો કહે છે:—

“ કષાયવિષયાહારત્યાગો યત્ર વિધીયતં ।

ઉપવાસં વિજાનીયાત્, શેષં લંઘનકં વિદુઃ ” ॥

અર્થાત્—કષાયો, વિષયો અને આહારનો ત્યાગ કરાય એનું નામ ઉપવાસ છે. ખાકી તો “ લાંઘણ ” છે.

ઉપવાસનો અર્થ જ એ છે કે આન્તરશુદ્ધિમાં વસવું.

આ હેતુ સમજ્યા વગર અજ્ઞાનપણે ઉપવાસો ઘણા થાય છે. પણ એ જીવનને લાભકારક નથી થતા. એટલું જ નહિ, તપસ્યાથી જે શારીરિક લાભ પહોંચવા જોઈએ તે પણ નથી સધાતા. કેમકે વિવેક વગરની તપસ્યાથી અને તપસ્યા પછી પારણાની વિધિ ન જાળવવાથી માણસ પોતાના શરીરને વધુ બગાડે છે. આજનું ઉપવાસચિકિત્સાનું વાચન જેમણે અવલોક્યું હશે તેમને ખબર હશે કે વિવેકવિભૂષિત ઉપવાસોથી ચેરોપ અને અમેરિકા વગેરે દેશોના કેટલાક માણસોએ પોતાના જૂના વખતના રોગોને હાંકી કાઢી કેવું આરોગ્ય સંપાદન કર્યું છે.

વાતાવરણના ચક્રકરમાં આવી જઈ બીજાની દેખાદેખી, પોતાની શક્તિ અને સ્થિતિનો વિચાર કર્યા વગર માનપ્રતિષ્ઠા અને “ વાહ વાહ ”ના લોભે ઉપવાસો ખેંચાય એનો કંઈ અર્થ નથી. આત્મશોધન અને દેહશોધન એમ ઉભય પ્રકારનું જીવનશોધન લક્ષ્યમાં રાખી જે તપ કરાય તેજ ખરો લાભદાયક તપ છે. “ દ્વારકાની છાપ ” મરાવવાનો મોહ મૂકી દઈ, પોતાના જીવન-હિતનો વિચાર કરી તેને અનુકૂળ પોતાની નપોવિધિને ઉચ્ચ વિવેક અને ઉદ્ઘોષ લાવનાથી પ્રવર્તાવવી એજ સાચું ડહાપણ છે. આવી તપસ્યા જેમ, શરીરનું શોધન કરી જીના હડીલા રોગોને નાબૂદ કરે છે અને ઘણા વખતની શારીરિક ફરીયાદનો અન્ત લાવે છે, તેમ, મન અને અન્તઃકરણના રોગો જેવા કે-દુષ્ટ વિચારો, કુસંસ્કારો, ખોટી ટેવો અને દુર્વાસનાને દૂર કરી ચારિત્રમય આત્મિક સ્વાસ્થ્યને સર્જે છે.

આમ તપ કેટલો ઉપયોગી અને લાભકારી છે તે બાઈઓ અને લાઈઓ સમજે; અને ખોટા જીમના પંજામાંથી છૂટી જઈ, ભૌતિક લોહુપતાને દેશવટો આપી, પોતાની વિચારભૂમિને સંસ્કારી બનાવી, વિવેકદષ્ટિને ખિલવી, મનોબળને કેળવી ઉચ્ચ ધ્યેય અને શ્રેષ્ઠ પરિણામની જવલન્ત લાવનાના આધાર પર જીવનવિકાસનાં સાધનોનો લાભ ઉઠાવે.

અન્તમાં, એક જીવનના તપની સ્મૃતિરૂપ “ જ્ઞાનપ્રસાદી ” માં સ્ત્રીજીવનને લગતો બોધ અપાય એ વધારે યોગ્ય ગણાય એમ ધારી, મુખ્યતથા સ્ત્રીજીવનના વિકાસસંબન્ધમાં આ ટ્રેકટ લખવામાં આવ્યું છે. સંક્ષેપમાં જે જે મુદ્દાઓ આની અન્દર

નિરૂપવામાં આવ્યા છે તે ઉપયોગી હોઈ, આશા છે કે, ખંડેનો આનો એક વાર સ્વાધ્યાય જરૂર કરી જશે. પુરુષો પણ આનું અવલોકન કરશે તો તેમને કંઈ ખોટ નહિ જાય. ખરેકે તેમને પણ આમાંથી એટલું જ શિખવાનું મળશે. કારણ કે આની અન્દર જે બાબતો રજૂ કરવામાં આવી છે તે સઘળીયે પોતા-પોતાની દિશામાં સ્ત્રી અને પુરુષ બન્નેને બોધપાઠરૂપ છે. એટલે સ્ત્રીઓ માટે કહેવાતી આ ચોપડી વસ્તુતઃ સ્ત્રી અને પુરુષ બન્નેને એકસરખી રીતે બોધદાયક છે એમ કહેવામાં જરાય ખોટું નથી. આમાં બતાવેલી વિકાસની દિશા સ્ત્રી અને પુરુષ બન્નેના જીવન સાથે સંબંધ રાખે છે. એ બન્ને આથી પોતાના જીવન-સુધારની દિશાઓનું દિગ્દર્શન કરી શકે છે. અને એ બન્ને જો ઉત્સાહિત, વિવેકસમ્પન્ન અને દઢનિશ્ચયી બની સમાજમાં ઘુસેલી બદ્દીઓને દફનાવવા તૈયાર થાય અને એ બન્નેનો સંયુક્ત પ્રયત્ન જો એ દિશામાં આગળ ચાલે તો પછી ઉન્નતિનું શું પૂછવું ? વીરધર્મની વિજયપતાકા આખા દેશમાં ફરકવા માંડે. શાસનદેવ આ મનોરથ પાર પાડે એજ ઇચ્છું છું.

તા. ૧૬-૧૦-૩૪
આદીશ્વરજી જૈનધર્મશાળા
પાયધુની, મુંબઈ ૩

}

—પ્રાયશ્ચિત્ત.

શ્રીવર્ગની પ્રતિષ્ઠા.

શ્રીસન્માનની ભાવના ભારતવર્ષમાં બહુ પ્રાચીન કાળથી ચાલી આવે છે. એકજ ઉદાહરણ જુઓ. “ સીતા-રામ ”, “ રાધા-કૃષ્ણ ” વગેરે શબ્દો દેશમાં ઘણા જુના વખતથી જોવાતા પ્રસિદ્ધ છે. તેમાં પહેલું શ્રીનું નામ ઉચ્ચારવામાં આવે છે, અને એ પછી પુરુષનું.

પ્રાચીન ઋષિનું વાક્ય પણ પ્રસિદ્ધ છે કે—

“ યત્ર નાર્યસ્તુ પૂજ્યન્તે રમન્તે તત્ર દેવતાઃ ” ।

અર્થાત્—જ્યાં શ્રીનું સન્માન છે તે સ્થળ દેવતાઓની કીડાભૂમિ બને છે.

આ ઉક્તિમાં શ્રીનું મહત્ત્વ કંઈ હદ સુધી વર્ણવાયું છે તેનો વાચક-વાચિકાઓ ખ્યાલ કરશે.

શ્રીઓની ધાર્મિક ભાવના પુરુષો કરતાં પ્રાયઃ વિશેષરૂપમાં

જોવામાં આવે છે. જે આચારો કે નિયમોના સંસ્કારો સ્ત્રીઓના હિલમાં નંખાય છે તેને તેઓ ખૂબ જ ચુસ્તપણે વળગી રહે છે.

જૈન શાસ્ત્રોમાં, જૈન પ્રાચીન આગમોમાં જ્યાં તીર્થંકર ભગવન્તોનાં સંઘ-પરિવારનું વર્ણન આવે છે ત્યાં સાધુઓ કરતાં સાધ્વીઓની અને શ્રાવકો કરતાં શ્રાવિકાઓની સંખ્યા* વિશેષ નોંધાયેલી મળે છે.

સામાન્યતઃ સ્ત્રીની મનોવૃત્તિ સહેજે કોમળ હોય છે. એ જ કારણ છે કે ધાર્મિક ભાવનાના વાતાવરણને તે શીઘ્ર સ્પર્શે છે; અને જે આચાર કે તપ, વ્રત, નિયમ માટે તેના હૃદય પર અસર થાય છે તેને પાળવામાં તે હમેશાં મક્કમ રહે છે. મુશ્કેલીઓને સહન કરવાની ધીરજ ખરેખર તેની વખાણવા લાયક હોય છે. અને આક્રમણ વખતમાં જ્યારે પુરુષ એકદમ ગભરાઈ ઉઠે છે, ત્યારે સ્ત્રીનું ધૈર્યખળ તેને એક બોધદાયક પાઠરૂપ થઈ પડે છે.

બુદ્ધિ, ડહાપણ, ધૈર્ય, સહિષ્ણુતા, તપ કે શિક્ષણમાં જેટલી ઉન્નતિ પુરુષ કરી શકે છે, તેટલી સ્ત્રી પણ કરી શકે છે. એટલે મનુષ્યતાના કલાસમાં સ્ત્રીનું સ્થાન પુરુષ કરતાં જરા પણ ઉતરતું નથી. બન્ને સમાજરૂપ રથનાં ચક્રો છે. બન્ને એક-બીજા વગર અપૂર્ણ છે. અને બન્નેના સુસહયોગેજ બન્નેનો ઉત્કર્ષ છે, તેમજ ગૃહસ્થાશ્રમની શોભા છે; અને એ વડેજ સમાજનું જીવન સમૃદ્ધ બને છે, તેમજ દેશ અને ધર્મની ઉન્નતિ સધાય છે.

*શ્રી મહાવીર ભગવાનના સાધુઓ ચૌદ હજાર અને સાધ્વીઓ છત્રીશ હજાર. શ્રાવકો એક લાખ ઓગણસાઠ હજાર અને શ્રાવિકાઓ ત્રણ લાખ અઠાર હજાર.

આ વસ્તુસ્થિતિ છે. છતાં, ખીજી બાજુ સ્ત્રીઓ માટે હલકા શબ્દો પણ વપરાતા આવ્યા છે. આ ખૂબજ નવાઈની વાત છે અને સાથેજ ખેદજનક પણ. પણ વર્તમાન યુગના પડકાર આગળ એ એકદેશીય પક્ષપાતનું ગુંજન પલાયન કરી જાય છે. આ પ્રકારની ઉક્તિઓ સામે કે—

“ ભવસ્ય વીજં નરકદ્વારમાર્ગસ્ય દીપિકા ।

ગુચ્ચાં કન્દઃ કલેમૂલં દુઃખાનાં જ્ઞાનિરંગના ” ॥

(સ્ત્રી સંસારનું ખીજ છે, નરકના દ્વારમાર્ગની દીવાદાંડી છે, શોકનો કન્દ છે, કળ્યાણનું મૂળ છે અને દુઃખોની બાણ છે.)
નવ યુગનો જવાબ છે કે—

ભવસ્ય વીજં નરકદ્વારમાર્ગસ્ય દીપિકા ।

ગુચ્ચાં કન્દઃ કલેમૂલં દુઃખજ્ઞાનિશ્ચ પૂરુષઃ ॥

(પુરુષ સંસારનું ખીજ, નરકના દ્વારમાર્ગનો દીવો, શોકનો કન્દ, અધડાનું મૂળ અને દુઃખની બાણ છે.)

આપદામાકરો નારી નારી નરકવર્તની ।

વિનાશકાર્ણં નારી નારી પ્રત્યક્ષરાક્ષસી ॥

આવા આક્ષેપ સામે વર્તમાન યુગનું સ્ત્રીજગત્ ધારે તો ચાખ્ખું સંભળાવી શકે તેમ છે કે—

પુરુષો વિપદાં જ્ઞાનિઃ પુમાન્ નરકવદ્ધતિઃ ।

પુરુષઃ પાપ્મનાં મૂલં પુમાન્ પ્રત્યક્ષરાક્ષસઃ ॥

(પુરુષ વિપત્તિની બાણ છે, પુરુષ નરકનો રસ્તો છે, પુરુષ પાપનું મૂળ છે અને પુરુષ પ્રત્યક્ષ રાક્ષસ છે.)

પણ આમ એક ખીજને ભાંડવાથી શું ? વાસ્તવમાં

નથી સ્ત્રી નરકની ખાણ, કે નથી પુરુષ નરકની ખાણ. નરકની ખાણ એક માત્ર પોતાની મલિન લાવના અને પાપ વાસના છે. પુરુષને સ્ત્રી પરથી વૈરાગ્ય થાય એટલા માટે જો સ્ત્રીને માટે હલકા શબ્દો વપરાયા હોય તો સ્ત્રીને પુરુષ પરથી વૈરાગ્ય થાય એટલા માટે પુરુષ માટે પણ હલકા શબ્દો નહિ વપરાય કે ? માટે પોતાની દુર્બળતાનો રોષ બીજા પર નાંખવા કરતાં પોતાની જ નબળાઇનું અવલોકન કરી તેનું સંશોધન કરવું એજ ડહાપણભર્યું છે.

સ્ત્રીશિક્ષણની આવશ્યકતા.

સ્ત્રી એ સૃષ્ટિની માતા છે. એટલે તેની અજ્ઞાન દશા તો જગતને માટે, દેશને માટે ભારે શ્રાપરૂપ ગણાય. નારીજીવનમાં જ્ઞાનરૂપી દીપક પ્રગટ ન થાય ત્યાં સુધી જગતનો અન્ધકાર કદી દૂર ન થઈ શકે. બાળકને નવ મહીના સુધી પોતાના પેટમાં ધારી રાખનારી માતા છે. તેને જન્મ આપીને ઉછેરનારી, પોષનારી માતા છે. માતાના જ ખોળામાં લાંબો વખત બાળક પડે છે. તેણીનાજ અધિક સહવાસમાં તે મોટાટું થાય છે. એજ કારણ છે કે માતાના સંસ્કારો બાળકમાં ઉતરે છે. માતા જો સુસંસ્કાર-શાલિની હોય તો બાળકના જીવનમાં સારા સંસ્કારો પડે છે. માતાના વિચાર, વાણી અને વર્તન ઉચ્ચ હોય તો તેનો સુંદર વારસો બાળકને પ્રાપ્ત થાય છે. ઉચ્ચ માતાનું ઉચ્ચ વાતાવરણ બાળકને ઉચ્ચગામી બનાવે છે. સાચેજ, બાલક-બાલિકાના જીવનસુધારનો મુખ્ય આધાર માતા પર રહેલો છે. એટલે દરેક

માતાએ પોતાને માટે, પોતાની ઓલાદને માટે, પોતાના દુટ્ટુમ્મ-પરિવારને માટે વિચારમાં, વાણીમાં અને વર્તનમાં ઉચ્ચ બનવાની આવશ્યકતા છે; અને સમાજ તથા દેશના કલ્યાણ માટે આશીર્વાદરૂપ છે. પણ આ ઉચ્ચતા કેમ સાંપડે? આદર્શ શિક્ષણ વગર ન જ સાંપડે. સુતરાં શ્રીશિક્ષણની અનિવાર્ય આવશ્યકતા છે. પાશ્ચાત્ય તત્ત્વવેત્તા રુમાઇલ્સ કહે છે:—

“ If the moral character of the people mainly depends upon the education of the home, then the education of women is to be regarded as a matter of national importance. ”

અર્થાત્—મનુષ્યનું નૈતિક ચારિત્ર જો મુખ્યત્વે ગૃહ-શિક્ષણ પર આધાર રાખતું હોય તો શ્રીશિક્ષણ એ પ્રબળકીય જરૂરીઆતવાળી વસ્તુ તરીકે આવકારયોગ્ય છે.

પરંતુ એ યાદ રાખવાનું છે કે ખરૂં શિક્ષણ ચારિત્રની ખિલવણીમાં છે. મનુષ્ય બનવું એ પહેલું ભણતર છે. પુસ્તકજ્ઞાન તો આચાર્ય શિક્ષણના એક ઉપકરણ તરીકે લેખવાનું છે, પણ સાચું શિક્ષણ વિચાર અને આચારની સંસ્કૃતિમાં સમાયલું છે. જીવનનું ઘડતર કરે તે શિક્ષણ.

બાળકનો એ સ્વભાવ હોય છે કે તે જેવું જુએ તેવું શિખે છે. બીજાની દેખાદેખી નકલ કરવા જલદી પ્રેરાય છે. ઘરમાં જેવું દેખે છે તેવું તેનું જીવન ઘડાય છે. ઘરના માણસોની બોલીચાલી અને વ્યવહાર હલકો અને ભદો હોય તો બાળક પણ તેવું જ શિખવાનો. સ્કુલમાંથી ગમે તેવું સાડું શિક્ષણ મળે, પણ ઘરની ખુરી હવા આગળ તે રદ થવાનું. સ્કુલ કરતાં ઘરનો સંગ તેને

વધારે હોય છે. એટલે ઘરના આંગણમાં જે સંસ્કારો ઘડાય તે સ્કુલના શિક્ષણથી નહિ ઘડાવાના. ખલ્લે સ્કુલના શિક્ષણમાંથી મળતા સદાચારપાઠોને ઘરની અજ્ઞાનપ્રવૃત્તિઓ ભૂંસી નાંખવાની. ખરેખર, બાળકના જીવનવિકાસ માટે પહેલી અને ખરી સ્કુલ જે ‘ ઘર ’ ગણાય છે તે શિક્ષણસમ્પન્ન અને સદાચારવિભૂષિત હોવું જોઈએ. સમાધાન કહે છે:—

“ Home is the first and most important school of character. It is there that every human being receives his best moral training or his worst. ”

અર્થાત્—ચારિત્રની પહેલી અને ખરી અગત્યની સ્કુલ ‘ ઘર ’ છે. દરેક માણસ સારામાં સારું નૈતિક શિક્ષણ યા ખરાબમાં ખરાબ ત્યાંથી મેળવે છે.

સ્ત્રીજીવનનું મહત્વ.

આજની કન્યાઓ એ આવતી કાલની માતાઓ છે. એટલે તેમને પુસ્તકીય જ્ઞાનની તો જરૂર છે જ; પણ ગૃહશિક્ષણની, માતૃત્વશિક્ષણની અને સદાચારશિક્ષણની એથીયે વધારે જરૂર છે. વિદ્યા, શિક્ષણ અને સદાચાર; શીલ, સંયમ અને લજ્જા; બળ, હિમ્મત અને વિવેક; પતિલક્ષિતા, સેવા અને ડહાપણ; એ રમણીની રમણીય વિભૂતિ છે, લલનાનું લલિત લાવણ્ય છે, સુન્દરીનું સુન્દર સૌન્દર્ય છે અને સતીસત્ત્વનું સરસ સૌરભ છે. આવી ગૃહિણી એ ગૃહનો દીવો છે. એજ ગૃહ છે. “ ગૃહિણી ગૃહમુચ્યતે. ” આવી

મહાત્મની ગૃહિણીને ઉદ્દેશીને જૈનાચાર્ય અમરચન્દ્રસૂરિ-
જીએ કહ્યું હતું:—

“ અસ્મિન્નમાર્ગે સંમાર્ગે મારં મારંગલોચના ।

યત્કૃષિપ્રભવા ણં વસ્તુપાલ ! મવાદ્દશાઃ ” ॥

અર્થાત્—આ અસાર સંસારમાં ગૃહિણીનું સ્થાન મહત્વ-
પૂર્ણ છે કે જેની કૃષિમાંથી હે વસ્તુપાળ, આપના જેવા રત્નો
પેદા થયા છે.

મુનિરાજ ‘ જિનસૂર ’ લખે છે કે—

“ સંસારમાગ્ધિનાનાં તિસ્રો વિશ્રામભૂમયઃ ।

અપત્યં ચ કલત્રં ચ સતાં સંગતિરેવ ચ ” ॥

અર્થાત્—સંસારભારથી ખિન્ન થયેલાઓને ત્રણ વિશ્રામ-
ભૂમિઓ છે: મુસન્તાન, મુકલત્ર અને સત્સંગ.

શ્રાદ્ધગુણવિવરણમાં ‘ જિનમંડનગણિ ’ લખે છે કે—

“ દક્ષા તુષ્ટા પ્રિયાલપા પતિચિત્તાનુવર્તિની ।

કુલૌચિત્યાદ વ્યયકરી સા લક્ષ્મીરિવ નાપરા ” ॥

અર્થાત્—ડાહી, સન્તોષવતી, મધુરભાષિણી, પતિના
ચિત્તને અનુસરનારી અને ઉચિત રીતે ખર્ચ કરનારી એવી
ગૃહિણી લક્ષ્મી છે.

આવી ગૃહિણીનાં ગૃહમન્દિર કેવાં પવિત્ર હોય !
એમની આહારવિધિ, જલપાન, વસ્ત્રપરિધાન, જગ્યા અને
રહેઠાણ કેવાં સ્વચ્છ હોય ! પતિને આદર આપવામાં તેમની
વિનયલક્ષિત કેવી ઉજ્જવળ હોય ! ગૃહસ્થાશ્રમને મુખ-સમ્પન્ન

બનાવવામાં સમયસૂચકતા અને ડહાપણ તેમનાં કેવાં રૂડાં હોય ! તેમનું આરોગ્યજ્ઞાન અને બાળઉછેરની બાબતકારી ગૃહપરિવાર અને બાળબચ્ચાંને કેવાં લાલકારી નિવડે ! અને તેમનો સેવાલાવ સમાજ તથા દેશને કેટલો ઉપકારક થાય !

રડવા-કુટવાનો રિવાજ.

પણ આજે અજ્ઞાન દશાએ સ્ત્રીવર્ગને બહુ હલકી પાયરી-એ મૂકી દીધો છે. અને એજ કારણ છે કે, તેમનામાં અનેક જાતનાં વહેમ, ઢોંગ અને દુષ્ટ રીત-રિવાજો ધર કરી બેઠા છે. સારી બાબતો મળતાં તેને જેમ સ્ત્રીઓ દઢતાથી વળગી રહે છે, અને તેમનો એ ખાસ જાતીય ગુણ છે, તેમ, અન્ધશ્રદ્ધા, વહેમ અને રૂઢિદ્વિષિત ખરાબ લત, કે જે ઘુસી ગયેલ હોય તેને હાંકી કહાડવી જોઈએ તેને બદલે તેને પણ ચુરતપણે વળગી રહેવામાં તેઓ પોતાનું ડહાપણ અને પોતાનો ધર્મ સમજે છે. અને આ એક તેમનામાં લયંકર ખોડ છે. અનાગ્રહપણે પોતાની વિચારબુદ્ધિથી સારા-નરસાનું પૃથક્કરણ તેમણે કરવું જોઈએ અને જે ખોટી બાબતો પોતાની અન્દર ઘુસી ગઈ હોય તેનું અવલોકન કરી તેના નાશકારી પંજામાંથી જેમ અને તેમ શીઘ્ર છૂટી જવું જોઈએ. એજ વાસ્તવમાં શાણપણનું મુખ્ય લક્ષણ છે.

અજ્ઞાન, ઢોંગ અને વહેમથી ખરેખર સ્ત્રીસમાજનું જીવનસત્ત્વ ચુસાઈ રહ્યું છે. હજી પણ, આ નવયુગના રોશન જમાનામાં પણ તે વર્ગમાં દુર્ગતિકારક રિવાજો પ્રચલિત

છે એ સખેદ આશ્ચર્યની વાત છે. મરનારની પાછળ બજાર વચ્ચે લાઈનબંધ ગોઠવાઈ છાતી ખોલી કુટવું એ કેવી ભુંડી રીત છે ! આ નિર્લજ્જ રિવાજ ગુજરાત-કાઠિયાવાડ સિવાય બીજે ક્યાંય નથી. બીજા દેશવાળા ગુજરાત-કાઠિયાવાડમાં આવી, છડેચોક સ્ત્રીઓને છાતી કુટતી જુએ છે ત્યારે તેમને બહુ અજાયબી ઉપજે છે. અમે જ્યારે ઉત્તર હિન્દમાં વિચરતા હતા, ત્યારે ત્યાંના ગુજરાત-કાઠિયાવાડ જઈ આવેલા લોકો અમને કહેતા કે:—

“ મહારાજજી, હમને ગુજરાતમેં એક બડે મજેકા તમાશા દેખા ! ”

ત્યારે અમે તેમને પૂછતા કે—“ કહિએ ! કયા દેખા ? ” ત્યારે તેઓ કહેતા કે:—

“ વહાંકી ઔરતેં બાજર કે બીચમેં લાઈનસે ખડી રહ કર, છાતી ખુલ્લી કિએ હુએ, ઇંસ તરહસે હાથ ઉંચા ઉંચા કરકે કુટતી હૈં કિ કયા બતલાવેં ! સાથ હી સાથ રાગ-રાગનિચાં ભી અલાપતી જતી હૈં ઔર પાવોં કે થપકે ભી દેતી જતી હૈં. કઈ ઔરતેં ઇંસ કલામેં અપની કુશલતા દિખલાનેકે લિએ “પ્લેટફોર્મ” પર આકર (આગે આકર) મુખ્ય પાર્ટ લેતી હૈં ઔર સબકો ચકાચોંધ કર દેતી હૈં. ”

ગુજરાતના નારોવર્ગ માટે આ ઉપહાસ કેટલો નામોશી-ભરેલો છે ! આવા બેવકૂફીભરેલા રીત-રિવાજ ઘડીએ નભાવી ન લેવાય. આ દુષ્ટ રિવાજથી ઘણી બાઈઓને ક્ષય અને છાતીનાં દર્દોના ભોગ થવું પડે છે. અને ગર્ભવતીઓના ગર્ભ

ઉપર પણ માઠી અસર થાય છે. આ બધું વિચારી રડવા-કુટવાના રિવાજને સદ્-તર બંધ કરી દેવાની જરૂર છે.

મરનારને ઘેર, બહારગામથી પણ થોકબંધ લોકો લાંબે સાદે પોકરાણ મૂકતા આવે છે, અને બહારથી આવતી બાઈઓ સાથે, વારે વારે ઘરની બાઈઓને છાણ્યાં લેવા અને છાતી કુટવા ઉતરવું પડે છે. એટલુંજ નહિ, પણ એક પછી એક બહારગામથી આવનાર મહેમાનોનાં ટોળાંનો ગરાબના ઘર પર એટલો સખ્ત બોલો પડે છે કે તેના સળગતા કાળજા પર કડકડતું તેલ રેડાય છે ! ગરીબ ધણી મરી જતાં તેની નિરાધાર બાળવિધવા ખૂણામાં ઘુસકે ઘુસકે રોઈ રહી છે, દુઃખના સાગરમાં પટકાયલી તે બાળા હૃદયભેદક આક્રન્દ કરી રહી છે, ત્યારે બીજી બાજુ બહારથી આવેલાઓ ઘીમાં લચપચતા માલ-મલીદા ઉડાવી રહ્યા છે ! કેવી નિષ્કુરતા ! આ શોક જાહેર કરવા આવ્યા છે કે માલ ઝાપટવા આવ્યા છે ! સહાનુભૂતિ પણ તેમને ક્યાં દેખાડવી છે ! દિલાસો કે શાન્તિ આપવાને બદલે તેઓ ઉલટું એવું કરી મૂકે છે કે દુઃખીયાઓના શોક-સન્તાપને ઔર વધુ ઉત્તેજન મળે છે. કાણેમોકાણે જનાર રોવા-કુટવાની અજ્ઞાનજાળ યા દંભજાળ પાથરી એ દુખિયાઓને વધુ રોવરાવે અને કુટાવે છે. રોનાર જેમ વધારે લાંબે સાદે પોક મૂકી રોવે અને કુટનાર જેમ વધારે કુટે તેમ તેની વધારે પ્રશંસા થાય; અને એમાં પાછળ રહેનાર ટીકાને પાત્ર થાય ! અજબ અજ્ઞાનતા ! ખરી વાત એ છે કે મરનારની પાછળ આત્મભાવના કરવાની હોય, વૈરાગ્યભાવને પોષવાનો હોય અને એ રીતે બળતાં કાળજાંને શાન્તિ આપવાની હોય. હિન્દુધર્મમાં તો એવું લખ્યું છે કે—

“ શ્લેષ્માશ્તુ વન્ધુભિર્મુક્તં પ્રેતો મુક્તે યતોઽવશઃ ।

અતો ન રોદિતવ્યં હિ ક્રિયાઃ કાર્યાઃ સ્વશક્તિઃ ” ॥

(યાજ્ઞવલ્કય)

અર્થાત્—મરનારની પાછળ રોનાર બન્ધુઓ અને બાઈ-ઓનાં આંસુ અને તેમનાં શ્લેષ્મ મરનારને પરવશ થઈને પીવાં પડે છે. માટે રોવું નહિ. અને શક્તિ પ્રમાણે ક્રિયા કરવી.

દાડો યા ખર્ચ.

દાડો યા ખર્ચ કરવાની રીત પણ સમાજમાં પ્રચલિત છે. આ કુરૂદિ છે. મરનારની પાછળ જે ગરીબ અને દુઃખી કુટુંબ વિલાપ કરી રહ્યું છે તેની સારસંભાળ લેવી તો દૂર રહી, તેને સહાયતા પહોંચાડવી દૂર રહી, પણ તેનું ખર્ચુ-ખુર્ચુ પણ આપટવાને થાળી-લોટો લઈ દોડ્યા આવવું એ કંઈ જાતની માણસાઈ ગણાય ! દયાના હિમાયતીઓ કેવળ લીલ-વણી-સુકવણીની ઝીણવટમાં રોકાઈ જઈ આવા માનવદયા કરવાના પ્રસંગે નિષ્કુર વ્યવહાર આચરે એ તેમના દયાધર્મને લાંછન લગાડનાર નથી શું ? વસ્તુતઃ દાડો કે ખર્ચ કરવાની પ્રથા મિથ્યાત્વમૂલક છે અને સાથે જ નિરર્થક તેમજ હાનિકારક છે. એટલે એ પ્રધાને બંધ કરી તેટલું ધન કેળવણીમાં, સાધર્મિકોના ઉદ્ધારકાર્યમાં યા પરોપકારક્ષેત્રમાં લગાવવું ઘટે.

આરોગ્ય અને સ્વચ્છતા.

આરોગ્ય માટે ચોખ્ખી હવા, શુદ્ધ ખોરાક, સ્વચ્છ જળ અને વસ્ત્ર તથા ઘર-મકાનની ચોખ્ખાઈ વગેરેની જરૂરીઆત

છે. પણ દિલગીરીની વાત છે કે ગુજરાત-કાઠિયાવાડમાં એકા-
જૂઠાનો વિચાર બહુ ઓછો હોય છે. આ ગન્દાઈને લીધે તેઓ
વગોવાય છે, ખીજા દેશવાળાઓ તેમની ટીકા કરે છે, તેમને
હસે છે. ગોળામાં પાણી પીધેલા લોટા કે ખ્યાલા ફરીથી એમાં
ગોળાય એ ઓછી મલિનતા છે ? એવા પાણીમાં અનેક
માણસોનાં મોંઢાની લાળ અને છોકરાનાં નાકનાં લીંટ દાખલ થવાનો
સંભવ નથી કે ? આથી ધાર્મિક દૃષ્ટિએ જીવોની વિરાધના
થવા ઉપરાંત ક્ષય, ખાંસી વગેરે ચેપી રોગો પણ લાગુ પડે.
એક ભાત હાંડલામાં કે તપેલીમાં પાછા નંખાય, એઠી કરેલ
રોટલી રોટલીના ભાજનમાં પાછી મૂકી દેવાય, કડછીમાં કઢી
ચાખીને પછી એની એ કડછી કઢીના વાસણમાં નંખાય,
કાળાંમેંશ જેવાં મહોતાંથી કામ લેવાય, કણેક મસળતાં પડખે
એકેલ બાળકનું મોં કે નાક સાફ કરી એવાને એવા લીંટાળા
હાથે ફરી કણેક મસળાય-આવી આવી અનેક ગન્દાઈઓ લોકોનાં
ઘરોમાં ઘુસેલી છે એ ખરેખર શરમાવા જેવું છે.

આરોગ્ય માટે કપડાં-લત્તાંની જેમ ખીજાનાં પણ સ્વચ્છ
રાખવાની જરૂર છે. તેને મેલાં-ગંદાં રાખી જીવોત્પત્તિ વધારવી
એ જીવહિંસા કરવા બરાબર છે. સ્વચ્છતાના નિયમો પર ધ્યાન
આપી જીવ-જન્તુઓ ઉપજવા ન પામે તેમ પહેલેથીજ યોગ્ય
ગોડવણ રાખવી એમાંજ અહિંસાધર્મનું પાલન છે.

સુવાવડ.

જેદની વાત એ પણ છે કે સમાજમાં સુવાવડી તરફ એવી
ધૃણાદૃષ્ટિ રખાય છે કે તે ખીચારીને ટ્રુટેલા વાણુનો ખાટલો અને

મુવાવડ ખાતાનું રાખી મૂકેલું ગંધાતું ગાલા જેવું ગોદડું કે સાદરું આપે છે. જ્યાં ઉજાશ નથી, હવા આવવાની જગ્યા નથી એવી અંધારી કોટડીમાં તે ગરાબડીને પૂરવામાં આવે છે. આ કેટલી મૂર્ખાઈ ગણાય ! વળી બીજી મૂર્ખાઈ એ પેસી ગઈ છે કે મુવાવડની મુવાવડ કરવામાં પાપ મનાયું છે. ગજબ ! “ ત્રિશલા ” માતા (ભગવાન મહાવીરનાં માતાજી) ની જેમણે મુવાવડ કરી તેમને પાપ લાગ્યું હશે કેમ ? મુવાવડ એક જાતની માંદગી ગણાય; એવી માંદગીવાળીની સેવા-શુશ્રૂષા કરવી એ તો સેવાધર્મ છે, પરોપકારધર્મ છે, એ અનુકમ્પા છે અને એમાં પુણ્ય છે. આ વાત જ્ઞેનો સમજે, ખાસ ધ્યાનમાં રાખે અને સાધુ-સાધ્વીઓ પણ ભલા થઈને એવી “ બાધા ” આપવાની ખટપટમાં ન પડે.

નિન્દા-કુથળી.

નિન્દા કે પારકી કુથળી કરવામાં સ્ત્રીઓને બહુ રસ પડતો હોય તેમ પ્રાયઃ જોવામાં આવે છે. પણ જેની નિન્દા-કુથળીમાં પડીએ તેને એથી કેટલું નુકસાન પહોંચતું હશે, તેને એથી કેટલું દુઃખ થતું હશે તેનો તો ખ્યાલ રાખવો જોઈએ ને ! નિન્દાના કેદમાં બીજાને ખોદવાની ભુંડી ટેવને લીધેજ તેઓ ત્યાં મુઘી વગોવાય છે કે:—

“ ચાર મળે ચોટલા, કર્ધના વાળે ચોટલા. ”

“ ચાર મળે ચોટલા, કર્ધના લાંગે ચોટલા. ”

કદાચ આ વધારે પડતી પણ ઉક્તિ હોય. પણ પારકી ભાંજગડમાં નાહક શા માટે પડવું એ જ્ઞેનો સમજે.

પરનિન્દા એ બહુ પાપ છે. એવા “ ચોવટના ચૌટા ”માં ઉભા જ ન રહીએ. એવા ગન્દા વાતાવરણથી છેટાજ રહેવામાં કલ્યાણ છે. પોતાના દોષોને લાળીએ અને તેને ધોવાના પ્રયત્નમાં ગુંથાઈએ તો પારકી પંચાતમાં પડવાનો વખત જ શેનો મળે. ડાહ્યા માણસની આ જ રીત છે. “ સાગરવરગંભીરા ” નો પાઠ રોજ બોલીએ છીએ. એમાંથી ગંભીરતાનો પાઠ શિખીએ અને પારકાની “ ટીકા ”થી પોતાના મ્હોંને ન બગાડતાં મન મોટું રાખી ઉદારભાવે રહીએ. સર્વગુણી તો એક વીતરાગ છે. માણસ માત્ર અપૂર્ણ અને દોષિત છે. પછી કેની કેની નિન્દા કરતા ફરીશું ? આપણી નિન્દા કોઈ કરતું હોય ત્યાં પણ આપણે શાન્તિ રાખવી જોઈએ. કોઈના ગમે તેમ બબડવાથી માણસ કંઈ તેવો નથી થઈ જતો. કોઈના સારા-નરસા કહેવાથી કંઈ કોઈ સારો-નરસો નથી થઈ જતો. પરની નિન્દા કરનાર ઉલટું, પોતાનું મોંદું બગાડે છે અને તેને સમતાથી સહન કરનાર મ્હોટો આત્મલાલ મેળવે છે. “ કમ ખાના ઔર ગમ ખાના ” એ સૂત્ર ધ્યાનમાં રાખી ગુસ્સાને વશ ન થતાં પોતાના મન પર કાબૂ રાખી શાન્ત ભાવે વિહરાંએ. પોતાનો અમૂલ્ય સમય બીજાને ઉખેડવામાં લગાવવો એના જેવી બીજી કોઈ મૂર્ખાઈ અને અધમતાજ ન હોય. ઘરના કામકાજથી નવરાશ મળતાં અને પરોપકારના કાર્યથી નિવૃત્ત થતાં સામાયિક લઈ બેસીએ અને તેમાં સારાં સારાં બોધદાયક અને વૈરાગ્યપ્રેરક પુસ્તકો વાંચીએ યા પરમેષ્ઠી ‘પરમાત્માનું’ સ્મરણ-લજન કરીએ. એ આત્મશાન્તિ

મેળવવાનો મુન્દર માર્ગ છે. ઘરમાં રેંટિયો હોય તો કેવું સાડું! રેંટિયાનો ઉપયોગ કરવામાં સમયનો સદુપયોગ છે. અને હાલના ગરીબ હિન્દમાં તો એની ઉપયોગિતા બહુ વધી ગઈ છે. એનાથી લાખો ગરીબોની આંતરડી ડારવામાં સહાયભૂત થઈ શકાય છે. આથી એ પરોપકાર અને સેવા ધર્મનું સાધન છે. અને જો માણસ એ તોલા જેટલું પણ રોજ કાંતે તો તેમાંથી પોતાનાં કપડાં પૂરાં પાડી શકે અને સ્વાશ્રયી જીવન ભોગવી શકે.

ખોટા ખર્ચા.

“ મીમન્ત ” અને એવા બીજા પ્રસંગો આવતાં જોઈએ ત્યાં રૂઢિને વશ થઈને ખોટા ખર્ચ કરાવવાને સ્ત્રીઓ ઉતાવળી થાય છે. પણ તે ખોટું છે. આજે બેકારીનો વખત કેવો વર્તે છે અને વેપારધન્ધાની તથા આવકની સ્થિતિ કેટલી મન્દ છે એ પર જરા જોઈને એ ધ્યાન આપવું જોઈએ. અને વખત એળખી એવા ખોટા ખર્ચાઓની રીતો બંધ કરી દેવી જોઈએ. એ મૂર્ખ રીતો છે. અને નાહક તેમાં પૈસાનું પાણી છે. પૈસા મેળવવામાં આજે કેટલી હાડમારી ભોગવવા પડે છે એ પુરુષોનું મન જાણે છે. પછી ખોટા ખર્ચા અને નકારી જરૂરીઆતો રાખી ઘરની સ્થિતિને સંકડામણમાં મૂકવી એ મૂર્ખાઈ જ ગણાય ને! જેટલી જરૂરીઆતો વધારે એટલો ખર્ચો વધારે અને એટલી ઉપાધિ વધારે અને એટલું જ પાપ વધારે. આ વસ્તુ ધ્યાનમાં લઈએ અને સમજી જઈએ કે, જરૂરીઆતોને ઓછી રાખવામાં જ શાન્તિ છે. અને ત્યારે જ જીવનનું સદાચારિત્ર મુરક્ષિત રહી શકે. અને ત્યારે જ ધર્મસાધન અબાધિત રીતે બની શકે.

જમણવાર.

જમવામાં પણ સંસ્કારિતા નહિ. સુધરેલ શહેરોમાં પણ જમણવારો થાય છે તેની કેટલી કફેડી સ્થિતિ હોય છે. અન્ધાધુન્ધી, હાડમારી અને રસાકસીનો ત્યાં પાર નથી હોતો. મલિનતા, ગન્દકી અને એઠવાડ સંબંધી તો 'પૂછવું જ શું' ? ખેસવાની જગ્યા પણ પાણી અને એઠવાડથી રેલમછેલ હોય. અનન્ત જીવોની હાણુ તો નજરે જોવાતી હોય. ધર્મના કે કર્મના નામે કરાતા જમણવારોની આ દુર્દશા ! ધર્મની કહેવાતી આવી જાતની “ નોકારશીઓ ” માં પણ શું પુણ્ય બંધાતું હશે અને પ્રજાને શું લાલ થતો હશે તેના પર કોઈ ધ્યાન આપશે ? ‘દક્ષિણી’ અને એવી બીજી સંસ્કારી કોમોની જમણપદ્ધતિ જુઓ ! કેવી સભ્યતાથી, કેવી સ્વચ્છતાથી અને કેવા ઉદ્દાસથી તેઓ સામુદાયિક પ્રીતિભોજન કરે છે. જોનો એ ક્યારે શિખશે ?

સાદગી

ત્રીઓમાં આલૂપણો પહેરવાનો શોખ પ્રાય. અધિક જોવાય છે. અને એને માટે તેઓ પોતાના ઘરની સ્થિતિનો વિચાર ન કરતાં પોતાના એ જાતના ખોટા મોહને પૂરો કરવા માટે પોતાના પતિને અકળાવી મૂકે છે. આ તેમનું ગાંડપણ છે. ઘરેણુંથી પોતાના શરીરને શોભાયમાન બનાવવાની ગણત્રી કરવી એ માણસની એક જાતની વેલછા છે. કોઈ જમાનો હશે

કે જ્યારે શરીર પર આભૂષણો લાદવાની વૃત્તિ પોષાતી હશે. પણ હાલના યુગમાં એ વસ્તુની, એ જાતની શોભાની કશીજ કિમ્મત નથી. ખરૂંકે તેમાં બેહુદાપણું જોવાય છે. જીવનનાં ખરાં આભૂષણો શીલ, લજ્જા, વિનય અને સેવા છે. એ આભૂષણો જ્યાં ચમકે છે ત્યાં ભૌતિક આભૂષણો નિરર્થક છે. નિરર્થક જ નહિ, પેલાં સાચાં આભૂષણોને ઝાંખપ લગાડનારાં થઈ પડે છે.

આ જ પ્રમાણે, ફૂલફટાક અને ભડકીલાં ઝીણાં વસ્ત્રો પહેરવાં એ પણ અનુચિત છે. કયો પહેરવેશ સાદો છે અને કયો ભડકીલો છે તેનો બહેનોએ વિચાર કરવો જોઈએ. જેને શીલની કિમ્મત છે અને જેનું સદાચાર પર ધ્યાન છે તે મહિલાની વેષભૂષા સાદી જ હોય. તે સાદાઈમાં જ રહે અને પોતાની આસપાસના વાતાવરણને પવિત્ર રાખે. અન્દરથી પોતાનાં અંગોપાંગ દેખાય એવાં ફૂલફટાક વસ્ત્ર પહેરી ભડકીલું વાતાવરણ ઉભું કરવું એમાં સૌજન્ય નથી. એ દરેક માણસ પોતાના હૃદય પર કોતરી રાખે. ગુણવતી મહિલાનું સૌન્દર્ય જે સાદા વસ્ત્રપરિધાનમાં છે તે ઝીણાં અને આડંબરી વસ્ત્રોમાં નથી તે બહેનો નક્કી સમજી રાખે. સ્ત્રીઓ લગ્નસરા જેવા પ્રસંગોમાં કે ‘પર્યુષણ’ જેવા ધાર્મિક તહેવારોમાં રેશમી વસ્ત્રો પહેરી પોતાના શરીરને શણગારવામાં બહુ રસ લે છે. પણ રેશમ કેવી રીતે બને છે એ જો બહેનો સમજતી હોય તો હું માનું છું કે તેમનાં કૃપાળુ હૃદય તેવાં વસ્ત્રો પહેરવાનું કદી પસન્દ ન કરે. લાખો ‘કોશ્ટા’ જીવોને હણીને તેમાંથી રેશમ બનાવવામાં આવે છે. અને એ રીતે રેશમની

પેદાશ થતી હોવાથી રેશમની સાડી કે એવાં બીજાં રેશમનાં વસ્ત્રો દયાધર્મના હિમાયતીઓને પહેરવાં કેમ છાને ? જૈનો દયાધર્મને પાળવામાં આગેવાન ગણાય; તેઓજ જ્યારે આમ, વગર કારણે કેવળ શૃંગારશોભાના શોખ માટે જ લાખો જીવોની હિંસાને ઉત્તેજન આપે તો એ કેટલું દિલગીરીભર્યું ગણાય. આવી પ્રવૃત્તિથી જૈનો જગતમાં બીજી કોમોની આગળ પોતાના પવિત્ર ધર્મની હાંસી કરાવે છે. જહેનો જો એ જાતનો મોહ છોડી દે તો તેમના ઘરમાં તેમના પવિત્ર જીવનની અસર થયા વગર ન રહે.

સહુથી સરસ પોશાક તો શુદ્ધ ખાદી છે. અને જે જહેનો એ ન પહેરતી હોય તેમણે તે પહેરવાનો અનુભવ કરવો જોઈએ. એમાં સૌન્દર્યની જે ચમક છે તે બીજામાં નથી. એ જહેનો પોતાની કાયરીમાં નોંધી લ્યે. અને એ પણ ધ્યાનમાં લેવાની વાત છે કે ખાદીના પ્રચારથી દેશના ગરીબોને રોજી મળે છે, એથી દેશનો પડી ભાંગેલો ધંધો સજીવન થાય છે અને દેશના લાખો-કરોડો બેકારોને પેટ ભરવાનો રસ્તો સરળ થાય છે. આપણા દેશમાં લાખો કુટુંબો અર્ધ ભૂખ્યાં અને અર્ધ નાગાં ટળવળ છે. તેમના પર દયા આવતી હોય અને તે દુખિયાઓને દૂર બેઠે બેઠે પણ અન્ન-વસ્ત્રનું અનુકરમ્પાદાન કરવું હોય અને એ રીતે દેશની તેમજ ધર્મની સાચી સેવા બજાવવી હોય તો દરેક હિન્દીએ પોતાના અંગ પર શુદ્ધ ખાદી ધારણ કરવી જોઈએ. જેની પાછળ લાખો જનવરો કતલ થતાં હોય અને લાખો મણ ચરબી જેની બનાવટમાં લગાવાતી હોય તેવાં.

નાપાક અને હિંસક વસ્ત્ર દયાધર્મને પૂજનાર માણસથી વપરાય ખરાં કે ? ખડેનો જરૂર આ વાત પર વિચાર કરે. અને એવાં, દેશની પાયમાલી કરનારાં અને ધર્મની અધોગતિ કરનારાં કપડાંનો મોહ છોડી શુદ્ધ સાદાં વસ્ત્રોમાં પોતાના અંગને અને ધર્મને દીપાવે. સહુથી પહેલો સંયમ ખાવામાં અને પહેરવામાં જોઈએ. એમાં જ ‘ મીઠું ’ હોય તો આગળ કેમ ચલાય ?

લીલવણી-મુકવણી

લીલવણી-મુકવણીના સંબંધમાં ખડેનોમાં બહુ અવિવેક પ્રવર્તતો હોય તેમ જોવાય છે. સાધારણતયા એવી માન્યતા પ્રચલિત છે કે તિથિએ લીલવણી ખાવામાં દોષ, પણ તેને મુકવીને ખાવામાં દોષ નહિ. પણ આ માન્યતા બહુ ગેરસમજવાળી છે. લીલોતરી ખાવામાં જો દોષ હોય તો તેને મુકવીને ખાવાથી દોષ ક્યાં ઉડી જવાનો હતો ? આ તો સાદી અક્કલનો માણસ પણ સમજી શકે તેવું છે. આઠમ, ચૌદશ આદિ તિથિઓએ લીલોતરી ન ખવાય માટે તેને મુકવી ભરી રાખો, એટલે તિથિએ ખાઈ શકાશે-આવી ભાવના કેટલી ખેડુદી છે. તિથિએ લીલોતરી ખાનારને દોષ લાગે અને તેની મુકવણી ખાનારને વાંધો નહિ આવું જો કોઈ માનતા હોય તેણે પોતાનો એ બ્રમ કાઢી નાખવો જોઈએ. લીલવણીની રસવૃત્તિ તિથિએ નથી પોષી શકાતી માટે તેને મુકવીને તે મુકવણીથી તે રસવૃત્તિ પોષવાનો પ્રયત્ન કરાય છે ! આમાં ક્યાં રહી અહિંસા અને ક્યાં રહ્યો સ્વાદસંયમ ! જો તિથિએ લીલોતરી ત્યાજ્ય હોય તો

સુકવણી તો એથી ઓર વધારે ત્યાજ્ય ઠરે છે એ સમજી રાખવું જોઈએ. એક વ્યક્તિ એ છે કે, ખપપુરતી તાજી લીલોતરી લાવી, આરોગીને પતાવી દે છે અને એક વ્યક્તિ એ છે કે, લીલોતરી લાવી, સમારી, સુકવી, ભરી રાખે છે અને જીવ-જનતુઓનું “ અધિકરણ શસ્ત્ર ” બનાવે છે. કહો ! આ બેમાં વધારે આરંભી અને સંગ્રહશીલ કોણ ? આમ, લીલોતરીની મોહ-મૂઝા પોષવા સારુ સુકવણી ભરી રાખી તિથિએ આરોગવામાં પોતાને લીલોતરીના ત્યાગી અને દયાધર્મી કહેવડાવવા બહાર પડવું એ તો નરી અજ્ઞાનદશા જ છે. એક માણસ રોજ ખપપુરતી પાશેર લીલવણી લાવી આરોગે છે ત્યારે તેને એક મહીનામાં સાડી સાત શેર લીલોતરીની વિરાધના થાય છે; અને બીજો જે સુકવણીનો પૂજારી છે, તેને પણ રોજ એટલું જ શાક જોઈએ છે. એટલે તેને એક મહીનામાં સાડી સાત શેર સુકવણી આરોગવા માટે એથી ત્રણ ચાર ગણી વધારે લીલોતરીનો ઉપયોગ કરવો પડે છે. કહો, આ બન્નેમાં વધારે વિરાધક કોણ બને છે ? લીલોતરી ખાનાર કે સુકવણી ખાનાર ? ખુટું છે કે લીલોતરી ખાનારના કરતાં સુકવણી ખાનાર જ વધારે વિરાધક થાય છે.

વ્યાયામ અને અંગખિલવણી

પુરુષોની જેમ સ્ત્રીઓને પણ અંગખિલવણીની એટલી જ જરૂર છે. પૂર્વકાળની કુમારીઓ તથા મહિલાઓની શક્તિ-ઓનાં વર્ણન જોઈએ છીએ, ત્યારે આજની કમળેરુ બાલિકાઓ.

તથા સ્ત્રીઓની નિર્બળ દેહલતા પર ખરેખર દિલગીરી છુટે છે. પરિણામે જેવી ભૂમિ તેવો પાક થાય એમાં નવાઈ શી ? ગામડાંની કણબણો, પટલણો, ભરવાડણો આજે પણ જુઓ કેવી હકૂત-કકૂત હોય છે, કેવી મજબૂત, બલાઢય અને પાણીદાર હોય છે. ઘરનાં કામકાજ-રાંધવું, દળવું, પાણી ભરવું વગેરે પોતાને હાથે કરવાં એ સ્ત્રીને સારુ સારામાં સારી કસરત છે. એનાથી ઘરની મુખ્યવસ્થા જળવાય છે અને પોતાના શરીરને કસરત મળવાથી આરોગ્ય તથા બળ સધાય છે. આ સિવાય, જેમને સગવડ હોય તેઓ વ્યાયામ અને બળપ્રયોગના અભ્યાસમાં પ્રવીણ બની શકે છે અને પોતાની શક્તિદ્વારા, પોતાના શૌર્યદ્વારા દેશ, સમાજ અને ધર્મના વિશિષ્ટ હિત-સાધનમાં પોતાનો કિમ્મતી ફાળો આપી શકે છે. દેશનું સૈનિક દળ પુરુષોનું હોય તેમ સ્ત્રીઓનું પણ કાં ન હોય ? ભારતની એવી અનેક મહિલાઓ પોતાનાં નામ દેશના ઇતિહાસને પાને શોભાવી રહી છે કે જેમણે પોતાની બળવાન અને લડાયક શક્તિથી દેશના ઘડતરમાં પોતાનો વખાણવાલાયક યોગ પૂર્યો છે. શક્તિ અને શૌર્ય પુરુષમાં જોઈએ તો સ્ત્રીમાં ન જોઈએ શું ? સ્ત્રી શું માયકાંગલી રહેવા સારુ જ સરળચલ્લી છે ? નહિ, કદાપિ નહિ. સ્ત્રીમાં હિમ્મત, શૌર્ય અને સ્પિરિટ નહિ હોય તો એવો નમાલી સ્ત્રી પોતાના ઘરને લજવશે, પોતાના પતિને લજવશે અને તેનું પોતાનું શીલ હમેશાં ભયમાં રાખશે. બળવાન અને હિમ્મત-બાળ સ્ત્રી દેશનું ઉજ્જવળ મુખ છે. અને તે પોતાની ચારિત્રમય દેશનીથી આખા દેશને પ્રકાશમાન બનાવે છે.

ભારતની પ્રાચીન નારીવિભૂતિ

જે કૈકયીએ સમરાંગણમાં ‘દશરથ’ રાજના રથની ધરી એકાએક ટૂટી જતાં પોતાની આંગળીને તે ધરીની જગ્યાએ ગોઠવીને પોતાના સ્વામિનાથને નિરાશામાંથી ઉગારી લીધો હતો; જે સ્ત્રીતા, રાવણ જેવા લયંકર મદોન્મત્ત રાક્ષસથી પણ જરાય લયભીત નહોતી થઈ; અને જે દ્રૌપદીએ ‘જયદ્રથ’ રાજને ધક્કો મારી નીચે પાડી લીધો હતો તેમનાં પરાક્રમ કેવાં હશે ! ખડેનો ! તમે પણ એજ માતાઓની પુત્રીઓ છો. પછી તમારામાં નબળાઈ કાં ? એ ચારિત્રવતી માતાઓનું આત્મતેજ તમારી અન્દર પણ ભર્યું છે. ફક્ત ઉત્સાહ અને હિમ્મત જે તમારામાં મૃતપ્રાય બની ગયાં છે તેને જ પુનઃ સજીવન કરવાની જરૂર છે. ઉઠો ! અને તમારી ફરજ વિચારો ! એ મહાન્ મહિલાઓના પુનિત પંથે ચાલી તમે દેશનું અને ધર્મનું ગૌરવ વધારી શકો છો. એવી વીરાંગનાઓ આજે પણ કેમ ન પ્રગટે ? અને ત્યારે જ એમની ઓલાદ પણ શક્તિશાલી નિકળશે. ઉંદરો તો ઉંદરડીઓમાંથી અને ગુલામો ગુલામડીઓમાંથી પેદા થાય. બહાદુર ને પોલિયન કહે છે કે મને વીરતાનો પાઠ ભણાવનાર મારી માતા છે. અર્ધું કહું છું કે જ્યારે જ્યારે કોઈ દેશની ઉન્નતિ થઈ છે તેમાં આદિ કારણ તરીકે નારીશક્તિના પ્રભાવે કામ બળવ્યું છે. નારીજગતનું પરાક્રમ એક અપેક્ષાએ પુરુષ કરતાં પણ આગળ નિકળી જાય છે. હિન્દુધર્મમાં ‘ગાર્ગી’, ‘ગાન્ધારી’ વગેરે મહાત્મનીઓનાં નામ પ્રખ્યાત છે. જે, યાજ્ઞવલ્કય જેવા

ઋષિને શાસ્ત્રાર્થમાં હાર ખવરાવે છે તે બાલ-બ્રહ્મચારિણી ‘ગાર્ગી’-
 નું સ્ત્રીજીવન જ્ઞાનાલોકથી કેટલું ઝગમગતું હશે. ‘ગાન્ધારી’
 રાજસભામાં આવી ‘મહાભારત’ યુદ્ધ માંડવું કે કેમ ? એ
 પ્રશ્નની ચર્ચાપ્રસંગે પોલિટિકલ મેટરમાં ભાગ લે છે અને
 પોતાના પુત્ર ‘દુર્યોધન’ને યુદ્ધ ન કરવા માટે ઉપદેશ આપે છે.
 ‘મથૂલભદ્ર’ મહાત્માની બહેનો યક્ષા, યક્ષદત્તા, ભૂતા, ભૂતદિન્ના,
 સેષ્ઠા, વેષ્ઠા અને રેષ્ઠા એવી બુદ્ધિશાલિની અને વિદ્યાભ્યાસ-
 સમ્પન્ન હતી કે પહેલીને એક વાર સાંભળતાં, બીજીને બે
 વાર, ત્રીજીને ત્રણ વાર, એમ છેલ્લીને સાત વાર સાંભળતાં
 સંખ્યાબંધ શ્લોકો યાદ રહી જતા હતા. આજે સ્ત્રીનું
 જીવન કેટલું દીન-હીન છે ! તેને તુચ્છ, અજ્ઞાન, દુર્બળ
 અને એક પ્રકારનું “ મશીન ” સમજી તેની જે અવગણના
 થતી આવી છે તેનું જ એ પરિણામ છે કે “ શક્તિ માતા ”-
 નો કોપ દેશ ઉપર ઉતરી આવ્યો છે, અને દેશની દીન દશા
 મુધાર્યે મુધરતી નથી. જે કે છેલ્લા રાષ્ટ્રીય યુદ્ધમાં મહિલાઓએ
 પોતાની શક્તિનો સરસ પરિચય દેખાડ્યો છે; અને તેમના
 ત્યાગ, તેમની સેવા, તેમની હિમ્મત અને તેમની સહિષ્ણુતાએ
 દેશની રાષ્ટ્રીય હિલચાલમાં મુન્દર રંગ પુર્યો છે. છતાં ય પોતાને
 અબળા માનનારી, સમજનારી વ્યક્તિઓ દેશના ચારે ખુણામાં
 બહુ મોટી સંખ્યામાં છે. જ્ઞાન, શિક્ષણ, વિવેક અને હિમ્મત-
 થી તે વર્ગનો બહુ મોટો ભાગ ખાલી છે. બહુ મોટી સંખ્યા
 અજ્ઞાનના ઘોર અન્ધકારમાં સળડી રહી છે. અને, જ્યાં
 “પડદા”નો ખાસ રિવાજ છે ત્યાંની અબળાઓની દુર્દશાનું તો
 પૂછવું જ શું ? એ સંબન્ધમાં મને એક કિસ્સો યાદ આવે છે.

તે પણ કહી દઉં. એક ગૃહસ્થ સ્ટેશન પર એક પોતાના ઓળખીતા ભાઈને કહે છે કે, “ ભાઈ, આ પાંચ ટ્રંક છે, જરા ધ્યાન રાખજો, હું ટિકિટ લઈ આવું. ” ત્યારે પેલો ભાઈ કહે છે કે, “ મહેરબાન, પાંચ ક્યાં છે, આ તો ચાર છે ? ” ત્યારે એ ગૃહસ્થ મ્હોં મલકાવી બોલ્યા: “ચાર ટ્રંક આ અને પાંચમો ટ્રંક આ મારી ઔરત ! ” હાય ! સ્ત્રીને પણ એક ટ્રંકની જેમ સાચવવી પડે એ કઈ હૃદની દુર્બલતા ! એને ઠીંગણી સમજવી કે પુતળી !

મતલબ કે ભારતનું વર્તમાન નારીજીવન અધિકાંશ અસંસ્કૃત દશામાં છે. અને એ દેશની મ્હોટામાં મ્હોટી કમનશીબી છે. એ વર્ગના ઉદ્ધાર વગર દેશનો ઉદ્ધાર સર્વથા અસંભવ છે. એના જીવનમાં જ્યોત ન પ્રગટે ત્યાં સુધી દેશનો અન્ધકાર નાબૂદ થવો અશક્ય છે. છોકરાઓની કેળવણી માટે પણ પુરતું ધ્યાન અપાતું નથી, ત્યાં કન્યાઓની કેળવણીની શી દશા હોય તે સમજી શકાય છે. પરંતુ કન્યા-કેળવણીની કેટલી જરૂર છે ? દેશ, સમાજ અને ધર્મના વિકાસ-સાધનમાં કન્યાવર્ગનું સુશિક્ષિત અને સંસ્કારી જીવન કેટલો અસાધારણ ફાળો આપી શકે છે ? તે ખાસ વિચારવાનું છે. આર્યસમાજીઓનાં કન્યાવિદ્યાલયો જુઓ ! તમે ખરેખર દંગ થઈ જશો. એ સંસ્થાઓમાં શિક્ષણ લેતી કન્યાઓના મુખ પર કેટલું તેજ ચમકે છે, શિક્ષણ અને સંસ્કારમાં તેઓ કેટલી આગળ વધે છે. વ્યાયામ અને બલપ્રયોગ તેમના જેમણે જોયા હશે તેમને ખબર હશે કે તેઓનો શારીરિક વિકાસ

કેટલો આશ્ચર્યકારક ખિલવવામાં આવે છે. બિઝ્કુલ નિશ્ચિત વાત છે કે, નારીવિભૂતિ એ દેશની વિભૂતિનો પાયો છે. અને દેશની ઉન્નતિનાં મંડાણ એના ઉત્કર્ષ પર અવલમ્બિત છે. નિઃસન્દેહ, એની આત્મસત્તામાં એક એવી વિલક્ષણ શક્તિ છુપાયેલી છે કે જેનો સમુચિત વિકાસ થાય તો તેના આધાર પર આખા રાષ્ટ્રનું ઉત્થાન થઈ શકે. એક વિદ્વાન્ના શબ્દો છે:—

“ The hand that rocks the cradle rules the world. ”

અર્થાત્—જે સુકુમાર હાથ પાલણીમાં બચ્ચાંને ઝુલાવે છે તેમાં જગત્નું શાસન કરવાની શક્તિ પણ મોજૂદ છે.

પવિત્ર વાચનનો મહાન્ લાભ !

આજેજ હ્યો !

જીવનની શાન્તિનો સાચો સલાહકાર

મહાન્ ધર્મભાવનાને પોષનાર

અદ્વિતીય ગ્રન્થ

અધ્યાત્મતત્વાલોક

[સુત્રસિદ્ધ વિદ્વાન્ સુનિમહારાજશ્રી ન્યાયવિજયજીની
કસાયલી કલમથી લખાયલું મહાન્ પવિત્ર પુસ્તક]

મૂળ સંસ્કૃત, અને ગુજરાતી અનુવાદ સાથે
બીજી આવૃત્તિ બહાર પડી ચુકી છે.

તમે જગતના અશાન્તિમય વાતાવરણમાં આથડી રહ્યા હો,
માનસિક ઉદ્વેગ અને ચિન્તાથી તમે ત્રાસી ગયા હો,

સંસારના કપરા અનુભવોથી કંટાળી ગયા હો,

સન્તાપની આગમાં બળી રહ્યા હો,

કલેશ અને કંકાસથી થાકી ગયા હો,

જીવન તમને અકાફ થઈ પડ્યું હોય

— તો —

આ મહાન્ ગ્રન્થ જરૂર વાંચો !

તમારી અશાન્તિ દૂર કરો !

સાચો આનન્દ મેળવો !

ખરું સુખ પ્રાપ્ત કરો !

તમને જરૂર અતુલ આનન્દ થશે.

સાચી શાન્તિનો અનુભવ થશે.

‘અધ્યાત્મતત્ત્વલોક’માં બીજું શું જોશે ?

કમમગ્નું અપૂર્વ કવિત્વ
સરળ, સરસ અને પ્રસન્ન ગુજરાતી વાચન.
નવી સૈદ્ધી; આકર્ષક છપાઈ;
કપડાનું મજબૂત પાકું બાઈન્ડિંગ;
મોટી સુંદર ડીઝાઇન.
ઉંચા કિંમતી કાગળો અને ૩૦૦ પૃષ્ઠ
છતાં લોકકલ્યાણના પ્રચાર માટે
કિંમત ફક્ત રૂ. ૧-૦-૦
માટે

આજે જ લેવો ! — હાથમાં જ ખરીદો !

— કારણ કે —
દરેક દરેક વ્યક્તિ પાસે આ ગ્રંથ હોવો જોઈએ.

卐

વળી વધુ લાભ.

ભડા મજબૂત કાગળ પર
મનોહર ત્રિરંગી ટાઇપ-છપાઈ અને ચિત્તાકર્ષક
બોર્ડરથી ખૂબજ શોભાયમાન; અને યુગધર્મની પ્રેરણા
પાનાર રાષ્ટ્રીય, સામાજિક, ધાર્મિક વિચારોનાં પ્રભાવશાલી
બેજુથી ભરપૂર; એવું

અઢી રૂપીયાની કિંમતનું ગુજરાતી મહેતું પુસ્તક

“ મુંબઈનું ચતુર્માસ ”

પણ ફક્ત એક જ રૂપીયામાં મળશે.

મળવાનું ઠેકાણું:—

શ્રી. લીલાવતી દેવીદાસ,

વાલકેશ્વર રોડ, વિજયમહાલ, નં. ૧૨, પહેલે માળે, મુંબઈ

ધર્મની આવશ્યકતા શું ? એમ પૂછનારે સમજી લેવું જોઈએ કે જીવનની આવશ્યકતા શું ? જીવનવિકાસનો માર્ગ એજ ધર્મ. જગત્માં ધાર્મિક કલહો થાય છે તે માટે ધર્મનાં પ્રાથમિક તત્વો જવાબદાર નથી, પણ ધર્મનાં મૂળભૂત તત્વોને અવળા રૂપમાં મૂકનાર લોકોજ તે માટે જવાબદાર છે.

નવયુગનો કયો મનુષ્ય ધર્મનું આશ્રયણ નથી કરતો ? રાષ્ટ્રીયખંડુત્વ કે માનવસેવાના સિદ્ધાન્ત પર તે ધર્મનું જ આશ્રયણ કરી રહ્યો છે.

